

2. ΑΡΧΕΣ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ

2.1. ΟΙ ΔΥΟ ΠΛΕΥΡΕΣ ΤΟΥ ΘΕΜΑΤΟΣ

Η αναφορά στις αρχές της ιστορίας της μουσικής μπορεί να εννοηθεί κατά δύο τρόπους που αντιστοιχούν σε δύο πλευρές της αρχής της μουσικής. Η πρώτη πλευρά προσδιορίζεται με την διατύπωση του ερωτήματος *ποια* ιστορικά τεκμήρια, *πότε* και με *ποια* κριτήρια επιτρέπουν να διαπιστωθεί η εμφάνιση της μουσικής ως ξεχωριστής πνευματικής και πρακτικής δραστηριότητας του ανθρώπου. Η δεύτερη πλευρά προσδιορίζεται με την διατύπωση του ερωτήματος *ποιες* φυσιολογικές και ψυχικές ιδιότητες και με *ποιες* προϋποθέσεις έδωσαν στον άνθρωπο την δυνατότητα να «κάνει» μουσική. Η πρώτη πλευρά μπορεί να θεωρηθεί ως η καθαρά *ιστορική* πλευρά του θέματος. Η δεύτερη ως η *φυλογενετική*. Είναι προφανές ότι η δεύτερη πλευρά είναι προϋπόθεση της πρώτης. Επειδή οι φυσιολογικές και ψυχικές ιδιότητες του ανθρώπου είναι προϊόν εξέλιξης, είναι επιπλέον προφανές ότι η δεύτερη πλευρά μπορεί να θεωρηθεί συστατικό στοιχείο της πρώτης. Ωστόσο καμιά «ιστορία της μουσικής» δεν αρχίζει την διαπραγμάτευση του θέματός της με την εξέταση της φυλογένεσης της μουσικής. Αυτό οφείλεται σε δύο κυρίως λόγους. Πρώτον, στο ότι η συστηματική επιστημονική έρευνα των φυλογενετικών προϋποθέσεων της μουσικής αναπτύχθηκε βαθμιαία στα τελευταία εκατό περίπου χρόνια και δεύτερον, στο ότι η έρευνα αυτή συνδέεται με επιστήμες διαφορετικές από την ιστορία, όπως κυρίως η *ψυχολογία* και η *βιολογία*. Αν και η σύνθεση φυλογενετικής και καθαρά ιστορικής πλευράς του θέματος είναι απαραίτητη για την διερεύνηση των αρχών της ιστορίας της μουσικής, μέχρι σήμερα η σύνθεση αυτή πραγματοποιείται — στον βαθμό που πραγματοποιείται — κυρίως έξω από τα πλαίσια της μουσικής ιστοριογραφίας. Έτσι κι εδώ θα ασχοληθούμε με την πρώτη πλευρά του θέματος (βλ. και Πίνακα 2.1. για το γενικό ιστορικό πλαίσιο των αρχών της ιστορίας της μουσικής).

2.2. Η ΕΡΕΥΝΑ ΤΩΝ ΑΡΧΩΝ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ

Μέχρι πριν από έναν αιώνα περίπου μοναδική μαρτυρία για τις αρχές της ιστορίας της μουσικής ήσαν οι μύθοι διαφόρων λαών. Σ' όλους σχεδόν τους λαούς του κόσμου αποδίδεται στην μουσική υπερβατική προέλευση και η εμφάνισή της συνδέεται με θεούς ή ήρωες, στους οποίους αποδίδεται η επινόηση μουσικών οργάνων, η καθιέρωση βασικών θεωρητικών αρχών της μουσικής, κτλ. Αυτές οι αρχαίες μυθικές παραδόσεις εντάχθηκαν τροποποιημένες και στην διδασκαλία νεότερων θρησκειών. Στα πλαίσια του Χριστιανισμού την άποψη για την υπερβατική προέλευση της μουσικής διατυπώνει επιγραμματικά ο Άγιος Αυγουστίνος (354—430) με την πρόταση «*Musica est donum Dei*» — δηλαδή «η μουσική είναι δώρο του Θεού».

Οι επιστημονικές προσπάθειες αντιμετώπισης του προβλήματος στράφηκαν στην αναζήτηση συγκεκριμένων συνθηκών εμφάνισης και εξέλιξης της μουσικής μέσα στα πλαίσια των ανθρώπινων κοινωνιών, δηλαδή μέσα στα πλαίσια δυνατής ανθρώπινης εμπειρίας.

2.2.1. Πηγές

Η έρευνα του παρελθόντος της μουσικής προσκρούει σε ιδιαίτερες δυσκολίες που απορρέουν από την φύση του αντικειμένου. Έτσι, επειδή η ίδια η μουσική είναι «φευγαλέα», χωρίς να αφήνει λείψανα ή ίχνη και επειδή επιπλέον η μουσική σημειογραφία εμφανίζεται σχετικά αργά και όχι σ' όλους τους μουσικούς πολιτισμούς, η έρευνα του απώτατου παρελθόντος της μουσικής στηρίζεται υποχρεωτικά σε έμμεσες μαρτυρίες. Μια σημαντική πηγή βέβαια μπορούν να είναι διασωζόμενα μουσικοθεωρητικά έργα. Στην εποχή όμως, για την οποία γίνεται λόγος εδώ, δεν υπάρχουν τέτοια έργα. Υπάρχουν όμως άλλες πηγές. Τέτοιες πηγές είναι κυρίως αρχαιολογικά ευρήματα σχετικά με την μουσική, δηλαδή κυρίως λείψανα μουσικών οργάνων και απεικονίσεις σχετικές με την εξάσκηση της μουσικής. Επίσης με πολλή προσοχή και ύστερα από κριτική ανάλυση και σύγκριση με άλλες πηγές μπορούν να χρησιμοποιηθούν μύθοι, καθώς και περιγραφές αρχαίων ιστορικών πηγών. Ωστόσο οι μύθοι και πολύ περισσότερο οι περιγραφές αρχαίων ιστορικών πηγών είναι μεν αρχαίες σε σχέση με την σύγχρονη εποχή, είναι όμως ταυτόχρονα και πολύ μεταγενέστερες σε σχέση με την εποχή των αρχών της μουσικής.

Από την εποχή του Διαφωτισμού και προπαντός από τα τέλη του 19ου και τις αρχές του 20ου αιώνα με την συστηματική έρευνα της μουσι-

2. ΑΡΧΕΣ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ

Π Ι Ν Α Κ Α Σ 1

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΗ ΚΛΙΜΑΚΑ (ΕΤΗ Π.Χ. ΚΑΤΑ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ)	ΖΩΙΚΟΙ ΔΙΩΝΕΣ / ΓΕΩΛΟΓΙΚΕΣ ΠΕΡΙΟΔΟΙ	ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΙΝΟΥ ΕΙΔΟΥΣ	ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΕΣ ΠΕΡΙΟΔΟΙ / ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ
2000000	<p>ΚΑΙΝΟΖΩΙΚΟΣ</p> <p>1. ΤΡΙΤΟΓΕΝΗΣ ΠΕΡΙΟΔΟΣ: Βασική διαμόρφωση της σημερινής γεωλογικής μορφολογίας του πλανήτη (π.χ. Άλπεις, Ιμαλάια, κτλ.)</p> <p>2. ΤΕΤΑΡΤΟΓΕΝΗΣ ΠΕΡΙΟΔΟΣ:</p>	<p>Εμφάνιση αυστραλοπίθηκων και πρώιμων πιθήκωνθρώπων</p>	<p>Πρώτα ίχνη χρήσεως εργαλείων</p>
600000	<p>α) Πλειστόκαινος: βαθμιαία διαμόρφωση της σημερινής χλωρίδας και πανίδας.</p> <p>ΕΠΟΧΗ ΤΩΝ ΠΑΓΕΤΩΜΩΝ: Διαδοχή από πανετώδεις και μεσοπαγετώδεις περιόδους.</p>	<p>Πιθήκωνθρωποι</p>	<p>Πρώτη παλαιολιθική εποχή. Συλλεκτική οικονομία με βαθμιαία τελειοποιούμενα εργαλεία.</p>
300000		<p>Σινάνθρωπος</p>	<p>Χρήση φωτιάς</p>
180000		<p>Άνθρωπος του Neanderthal</p>	<p>Πολιτισμός Mousterien (Le Moustier): πρώτα ίχνη ταφής νεκρών</p>
120000			<p>Μέση παλαιολιθική εποχή. Συλλεκτική οικονομία με βαθμιαία τελειοποιούμενα εργαλεία. Τελετές λιανείας.</p>
100000		<p>Homo sapiens fossilis</p>	<p>Σπρινάκιος πολιτισμός (Aurignacien). Άναμια φωτιάς. Πρώτα σιγούρα δείγματα μουσικών οργάνων.</p>
80000			<p>Μετέση παλαιολιθική εποχή. Συλλεκτική οικονομία. Κατοικία σε σπηλιές και καλύβες. Ανεπτυγμένες τεχνικές κνημιού. Τελετές λιανείας. Σπηλιογραφίες και άλλα δείγματα τέχνης.</p>
40000	<p>ΤΕΛΟΣ ΕΠΟΧΗΣ ΤΩΝ ΠΑΓΕΤΩΜΩΝ</p> <p>β) Ολόκαινος: σημερινή πανίδα και χλωρίδα.</p>	<p>Homo sapiens sapiens</p>	<p>Μεσολιθική εποχή: αρχές καλλιέργειας της γης και κτηνοτροφία. -</p>
10000			<p>Μεσολιθική εποχή. Συστηματική καλλιέργεια της γης και κτηνοτροφία. Μόνιμο οικισμό.</p>
7000			

κής σύγχρονων πρωτόγονων κοινωνιών έγινε προσιτή και μια άλλη πολύ σημαντική πηγή γνώσεων, από τις οποίες είναι δυνατόν — συχνά όμως με πολλές επιφυλάξεις και περιορισμούς — να συναχθούν συμπεράσματα για το απώτατο παρελθόν της ιστορίας της μουσικής. Όμως και αυτή η πηγή είναι *έμμεση*, γιατί οι σύγχρονες πρωτόγονες κοινωνίες και η μουσική τους δεν ταυτίζονται με τις πρωτόγονες κοινωνίες του απώτατου παρελθόντος και την μουσική τους. Πάντως η έρευνα και μελέτη της μουσικής σύγχρονων πρωτόγονων κοινωνιών όπως επίσης και των λαϊκών μουσικών πολιτισμών της εποχής μας, σε συνδυασμό με τα πορίσματα της παλαιοανθρωπολογίας και της προϊστορικής αρχαιολογίας καθιστούν σήμερα δυνατή την πρόσβαση στο απώτατο παρελθόν των ιστορικών αρχών της μουσικής και την διατύπωση μερικών πορισμάτων.

2.2.2. Θεωρίες για την προέλευση της μουσικής

Οι πρώτες επιστημονικές προσπάθειες διερεύνησης των αρχών της μουσικής σημειώνονται με την διατύπωση θεωριών σχετικά με την προέλευσή της. Δύο από τις θεωρίες αυτές γνώρισαν μεγάλη διάδοση, αν και διατυπώθηκαν από επιστήμονες που δεν είχαν καμιά ιδιαίτερη σχέση με την μουσική ή την μουσικολογία.

Η πρώτη οφείλεται στον θεμελιωτή της εξελικτικής θεωρίας στην βιολογία, τον γνωστό Άγγλο φυσιοδίφη *Δαρβίνο* (Charles Darwin, 1809—1882) και διατυπώθηκε στο έργο του *Η καταγωγή του ανθρώπου και η επιλογή σε σχέση με το φύλο* (*The descent of man and selection in relation to sex — 1871*).

Σύμφωνα με την θεωρία του Δαρβίνου η μουσική προήλθε από το τραγούδι και αυτό με την σειρά του από την προσπάθεια του ανθρώπου για αναζήτηση σεξουαλικού συντρόφου μέσω της φωνής. Ο Δαρβίνος στήριξε την θεωρία του κυρίως στην παραδοχή ότι η φωνητική μουσική προηγείται ιστορικά της οργανικής, στην παρατήρηση ότι το τραγούδι και η μουσική γενικότερα συνδυάζονται στον εκτελεστή και στον ακροατή με έξαρση του θυμικού και στην παρατήρηση ότι έξαρση του θυμικού, σε συνδυασμό με έντονη χρήση των φωνητικών οργάνων, εμφανίζεται σε πολλά ζώα την εποχή της αναζήτησης σεξουαλικού συντρόφου. Σ' ορισμένες μάλιστα περιπτώσεις, όπως κατ' εξοχήν στο κελάδημα των πουλιών, ανεξάρτητα από το αν αυτό αφορά σεξουαλικό κάλεσμα ή όχι, εμφανίζεται ένα υψηλό επίπεδο οργάνωσης του ηχητικού υλικού.